

Stagnantium agitatio. In pluribus corporis locis, etiam in sanitate, quadam stagnat; imo ad plurimos usus requiritur, ut fiat accumulatio quorundam humorum, a sanguine secretorum in cavis locis corporis. Sic bilis cystica in proprio sibi receptaculo stagnat; medulla in ossibus colligitur in animalibus quiescentibus; optimum pingue in panniculo adiposo coacervatum hæret immotum fere: In cryptis mucosis ventriculi & intestinorum lentus stagnat humor &c. Præterea & in morbis, sæpe plurima colliguntur in cavis corporis, & quiescunt, quæ antea movebantur: sic abdominis, pectoris, cerebri, pericardii &c. cava in sano animali mobilissimum vaporem habent, omni momento ex minimis arteriosis fistulis expulsum, sed & pari proportione venosis absorbentibus oculis, in hæc cava hiantibus, resorptum: ubi vero languet animal, vapor ille densatus & collectus stagnantem aquam exhibet; uti docet Hydrops. Aucto vero motu per febrem, stagnantia hæc in motum deducuntur; uti quotidianis in praxi observationibus constat. Obesus homo, ex febre acuta continua emergens, sæpe dimidium ponderis perdit, & turpibus rugis flaccida abdominis cutis pendet, cui ante quatuordecim dies pinguis aqualiculus propenso exstabat sesquiped. Unde & Galenus (y), qui ad nimiam obesitatem curandam valida exercitia & calida medicamenta laudabat, monet, a Medico prædicendum esse, quod credibile sit, hominem, tali methodo tractatum, febre corripisse, quæ tamen febris minime e scopo aliena erit, si simul omnia recte admistrantur. Quantis cum turbis bilis sæpe per febrem sursum & deorsum expellatur de corpore, nimis notum est: imo sæpe in singulis tertianæ paroxysmis validioribus bilem evomunt ægri: neque hoc tantum, verum eadem illa bilis, quæ antea in folliculo suo stagnans parca quantitate sensim in duodenum stillabat, per febrem mota, attenuata, in sanguinem resorbetur, urinam & oculos icterico fere colore tingens. In curando Hydrope, ut stagnans serum mobile reddatur & expellatur de corpore, ab omni ævo adhibuerunt talia Medici, quæ febrem in sano corpore excitare valent. Helleborum, Elaterium, Tithymalum Veteres, audacissimas acrium purgantium doses; vomitoria similia, adhibuerunt recentiores, quorum omnium usum semper comitatur vel sequitur febris. Acerrima aromata, piper, allium, Zingiber &c. commendaverunt alii; quæ omnia febri producendæ aptissima esse paruit ex illis, quæ ad §. 586. dista fuerunt. Tenacissima atrabilaria sanguinis fax, quæ per annos sæpe immota hæret, per validas febres aliquando solvitur, movetur, & horrenda mala producit; uti postea §. 2104. dicitur. Scirrhi indomabilis materia, quæ per plurimos annos innoxia sæpe manet, modo quiescat, febrem natam a quacumque demum causa sæpe sic agitatur, ut brevi tempore in pessimum cancrum degeneret. Ex quibus omnibus satis patet, stagnantium agitationem inter febres effectus merito numerari.

Omnium permixtio. Illa enim, quæ antea stagnabant, a circulantibus humoribus separata erant, & seorsim collecta. Ubi autem hæc per febrem mota, venulis resorpta sanguini miscentur, una cum venoso sanguine ad cor dextrum pergunt, per arteriarum pulmonalium angustias in venas, hinc in cor sinistrum, deducuntur, atque ex hoc iterum

per aortam propelluntur. Verum ex Physiologicis (z) patet, cuilibet particulæ sanguinis, ex corde in arteriam incurvatam & conniventem pulsæ, quolibet temporis momento conciliari alium motum, nixum, rotationem &c. unde necessario omnium perfectissima miscela sequitur. Hinc patet ratio, quare, dum in obesis hominibus fere acuta laborantibus tam brevi tempore tanta pinguedinis copia sanguini miscetur, & de corpore expellitur, tamen in excretis liquidis nunquam, vel saltem rarissime, purum pingue reperiatur. Urina quidem ruberrima est, sed pingue illud, salibus sanguinis per febrem acrioribus redditis intime mistum, in saponaceam indolem conversum est: fæces alvine olidissimæ quidem sunt, sed nunquam merum pingue habent.

Resistentis subactio. Maximi momenti est ille febris effectus, & ob hujus neglectum turpissimi sæpe committuntur in Praxi Medica errores. Sic enim observatur facta esse ab Adorando Creatore nostra machina, ut novi excitentur motus in corpore, vel augeantur illi, qui adsunt, dum aliquid applicatur corpori, quod æquabilem circulationem humorem turbat, sive stimulo suo, sive obstaculo. Dum a copioso nimis cibo & potu crudi chyli nimia quantitas sanguini miscetur, observatur semper duabus vel tribus post partum horis febricula: idem fit, si difficilioris digestionis cibi assumti fuerint, uti in præcedenti paragrafo dictum fuit. Cum enim actione vasorum in contenta liquida, horumque reactione in vasa, chylus ex ingestis paratus, sanguini mistus, successive sic mutetur, ut propria natura deposita, fiat sanguis, augetur tunc motus humorum per vasa velocitas, ut cause mutantes eodem temporis spatio sæpius & validius applicentur crudiori vel copiosiori chylo, sicque fiat resistens subactio. Dum in frigore febres intermittentes stagnant humores sanguinei in extremis vasculis, illud resistens per febrem ipsam subigitur, & redit circulationis æquabilitas finito paroxysmo. Ob hæc causam monuit Sydenhamus (a) periculosum esse, per corticem Peruvianum uno omnino ictu Paroxysmum jam instantem confodere; sæpe enim tunc, suffocato illo motu, qui obstaculum illud, circa ultimas arteriarum angustias natum, removere poterat, pereunt ægri; uti pluribus exemplis constat: unde ex sua indole salutari huic remedio infamia affricabatur, cum tamen medentium incuriæ lethalis eventus merito tribuendus esset. Hinc incipimus videre, quare febris sæpe medicamenti virtutem exerceat ratione aliorum morborum, uti postea §. 589. dicitur.

Coctio. Quando alimenta ingesta, vasorum & viscerum efficacia, in nostram naturam conversa sunt, ut ex illis restitui possint illa, quæ vitæ & sanitatis actionibus quotidie de corpore pereunt, dicuntur cocta; uti enim ex Galeno in Commentariis §. 25. dictum fuit: *concoctio (πεύσις) est in coquantis substantiam deductio quædam ejus, quod concoquitur.* Verum coctionis, quæ febris effectus est, non est talis usus & efficacia. Quando enim illud, quod stimulo vel coagulo febrem produxit, per febrem ipsam sic mutatum est, ut minus noceat, & aptum evadat, ut de corpore expelli possit; tunc dicitur coctum, quamvis nunquam in naturam nostram converti possit, neque indolem sanis humoribus similem acquirere. Dum v.g. in morbis pectoris inflammationis dista fuerunt: ubi enim obstructio adeo magna est, ut resolvi nequeat (vide §. 387.)

teriarum finibus impactæ per febrem sic mutantur, ut una cum extremis obstructarum arteriolarum impetu liquidi, a tergo urgentis, separentur, & mutantur in pus album, læve, æquale, quo per sputa educto toties tales morbi feliciter curantur, dicitur coctio materia morbose facta esse, quamvis illud pus nunquam sanis humoribus assimilari possit, sed debeat expurgari, ut sanitas fiat. Unde patet, alimentorum coctionem, quæ in sanitate obtinet, omnino diversam esse ab illa coctione, quæ in morbis fit. Possit ergo distinctionis gratia *πέψις* sive coctio vocari, qua assumta in nostram naturam convertuntur *πεύσις* vero, sive maturatio, qua per febrem materialis causa febris sic mutatur, ut minus noceat, & apta evadat, ut expurgari commode possit. Unde morbi illam maturationem (*πέψις*) quidem esse quandam concoctionem illorum, quæ præter naturam sunt, dixit Galenus (b), tamen diversam esse ab illa, quæ proprie coctio dicenda est, qua nempe ingesta in nostram substantiam convertuntur; atque illo in loco binis illis vocabulis usus fuit. Tamen aliis in locis *πέψις* vocabulum sæpe adhibuit, ut illam coctionem, vel potius maturationem, quæ in morbis fit, designaret; uti optime monuit *Gorvæus* (c): qui & alio in loco (d) pulcherrime hæc sic distinguit, quod nempe *πέψις*, sive coctio vere dicta, est rerum ingredientium *πέψις*, sive purificatio sit rerum exeuntium, sive exitui præparatarum. Pariter etiam *Duretus* (e) *πέψις* mitificationem vertit. Coctionem in morbis hinc semper in excretis quæsitit Galenus (f) dicens: *quod coctionis, que in spirandi instrumentis fit, sputa; ejus vero, que in venis fit, urinas: illius autem, que circa ventrem, alvi excrementa, signa statueret oporteat.*

Febrem autem illius maturationis causam esse, optimum Medicorum communis consensus docet, & observata in morbis evincunt. *Sydenhamus* loco in Commentariis §. 558. citato dixit: *Febris ipsa natura instrumentum est, quo partes impuras a puris secerat: hoc illa modo plane imperceptibili facit in principio, atque etiam in æstu morbi, verum in ejusdem declinatione apertius, id quod ex urina cernere licet.* Unde & magnus ille vir præcipuam febrium curam in eo posuit, ut in justo moderamine retineretur febrilis motus; ne scilicet, nimium aucto hoc motu, destruerentur tenerissima encephali & pulmonum vasa, vel immeabili liquido infarcirentur: vel contra, dum nimis torperet idem motus, coctio & subactio materia morbose minus perfecta fieret. Unde etiam, si talis esset febris magnitudo, quæ coctioni sufficere videbatur, & a qua nullum periculum immineret, ingenue fatetur, se nihil egisse in tali casu, totamque rem naturæ commississe. Sic magni Hippocratis vestigia sequebatur, qui toties in morbis curandis spectatorem egit, uti passim ex ejus scriptis patet, atque diserte monuit (g), ubi de auris fractæ curatione agit, dicens: *interdum enim optima medicina est, medicinam non facere, & ad aurem & ad alia multa.* Omnia hæc confirmantur ex illis, quæ in historia inflammationis dista fuerunt: ubi enim obstructio adeo magna est, ut resolvi nequeat (vide §. 387.)

Tom. II.

sola maturatio superest; quæ dum fit, febris, calor, dolor, pulsatio &c. augeantur, & per hæc omnia inflammationis irremediabile una cum extremis vasculis, in quibus hæret, coquitur & convertitur in unum similem album glutinosum humorum, qui pus dicitur. Dum autem perverfa medela hæc maturatio impeditur, indomabilis sæpe tota vita scitus manet, qui ferro quidem vel igne tolli, nullo tamen artis molimine resolvi poterit.

Secretio cocti. Uti enim modo dictum fuit, illud, quod coctum in febribus dicitur, sic quidem mitificatum est, ut minus lædat & turbet corporis actiones, quam dum crudum erat; interim tamen tales dotes in hoc cocto sæpe obtinent, quæ non patiuntur illud sanis posse assimilari humoribus, atque æquabilis circulationis legibus obedire. Scernitur tunc illud coctum & maturatum a reliquis humoribus, & per urinam, sudores, alvum &c. expellitur de corpore; vel per metastasim in quibusdam locis corporis collectum facit abscessum in morbis; uti postea pluribus demonstrabitur in morborum acutorum febrilium historia. Hanc autem cocti secretionem per febrem fieri; atque, nisi fiat, recidivam expectandam esse, sollicita morborum observatione didicit *Sydenhamus* (h), qui hanc secretionem despumationem sanguinis in morbis vocavit. Observavit enim in febre acuta continua circa decimum quartum diem blando sudore excerni illud, quod per febrem coctum fuerat: dum autem clysmatibus, catharticis &c. nimis debilitatus fuerat æger, quamvis levare videretur circa hoc morbi stadium, non facta illa secretionem, nova febris accendebatur, similem omnino decursum habens, quam prior; quæ suppressa quidem fuerat debilitatis ægri viribus, minime vero curata, quia cocti secretio & expulsio impeditæ fuerant perverfa medela.

Crisis ejus, quod stimulo & coagulo febrem produxerat. *Kalos* judicium, *αὐτὸ τὰ ἀπὸ τοῦ αἵματος* a iudicando dictum: frequentissime apud Medicos in morborum historia & curatione hæc vox occurrit, unde non incongruum erit hoc loco examinare, quid per illam communiter intellexerint.

Solam subitam morbi ad sanitatem conversionem crism simpliciter vocari voluit Galenus (i), quia omnino feret per manifestas quasdam excretiones, aut effatu dignos abscessus: quia tamen hæc præcedit non mediocris perturbatio in corpore ægrotantis, & multa sæpe satis terribilia symptomata in morbis tunc apparent, quorum plurima ibidem recenset; non mirum fuit, ægro adstantes magno timore corripere, & ipsa re cogente, pronunciare, quod iudicium tunc de vita ægrotantis ageretur. Noluit itaque Galenus, Medicos hoc nomen invenisse, sed idiotas. Verum tamen non solam hanc subitam ad sanitatem conversionem vocavit crism, sed tantum per excellentiam (k): nam & mutationem in subitam mortem dixit crism, sed malam, illas autem, quæ aliquam effatu dignam quidem faciunt mutationem, non tamen integram solutionem morbi, imperfectas crises appellavit.

Non ergo omnem morbi in sanitatem mutationem vocavit crism, sed tantum illam, quæ subito fit, & quam

(A) Comment. II. in Lib. I. Epidem. Chart. Tom. IX. pag. 55. (C) In Definit. Medic. pag. 505.
 (d) Ibid. pag. 507. (e) In Caus. Hippoc. pag. 6.
 (f) De Crisibus Lib. I. cap. 7. Charter. Tom. VIII. pag. 387. & Lib. III. De Crisibus cap. 3. ibid. pag. 429.
 (g) De Articulis Charter. Tom. XII. pag. 361. (h) Sect. I. cap. 4. pag. 72. &c.
 (i) De Crisibus Lib. III. cap. 2. Charter. Tom. VIII. pag. 429.
 (k) Ibid. cap. 1. pag. 428.

(y) Method. Med. Lib. XIV. cap. 15. Charter. Tom. X. pag. 235. 236.
 (z) Heim. Boerh. Instit. Med. §. 210. (a) Sect. I. cap. 5. pag. 223.

& quam non mediocri perturbatio in corpore præcedit, & comitatur sæpe; sic enim alibi (1) habet Galenus: sæpius vero neque ulla crisis fit status tempore, sed paulatim solvitur morbus, longo tempore coctionem recipiens. Dein paulo post subiungit sequentia: Huiusmodi solutionem neque crisis nomino: si qua vero confertim fiat permutatio, & multo magis eam perturbationem, que illam præcedit, ita appello. Voluit etiam (m) in magnis morbis crisis obtinere, parvos vero solvi tantum. Præterea monuit (n), semper aliquid novi contingere, dum crisis futura est, vel circa respirationem, auditum, visum, ferendi facilitatem &c. quæ omnia symptomata vel & signa critica vocavit.

Neque pariter morbi transitum in mortem semper crisis vocavit Galenus (o) notat enim, absque crisi mori ægros in principio morbi sæpe in magnis inflammationibus, quæ partes principes obfident, vel ob humorum multitudinem, crassitatem ac tenacitatem, qui subito intus confluent, & spiritus meatu exacte occludunt; uti etiam in morbi statu, natura a vi morbi superata; aliquando, sed rarissime, in declinatione, vitali vigore soluto. Notat autem, quod in his casibus natura morbum depellere non tentaverit, oppressa ejus magnitudine; Ubi vero hoc tentavit natura, sed succubuit; simulque excretiones vel abscessus effatu digni adfuerint cum perturbatione, tunc crisis vocat, sed malum.

Præterea monuit Galenus (p), in principio morbi crisis non fieri, sed in statu & quidem omnium optimam: vel & aliquando in augmento morbi, sed tunc imperfectam, vel minus securam saltem.

Ex quibus omnibus apparet, crisis tunc vocari in morbis, quando & magnæ perturbationes fiunt, & nova apparent phenomena subito, simulque hæc sequatur cita mutatio morbi in melius vel pejus: quam mutationem sequuntur vel & comitantur insignes excretiones, vel depositiones humorum in loca quædam corporis, id est abscessus. Dictum enim fuit in Commentariis §. 402., a Veteribus Medicis abscessum vocatum fuisse illud naturæ humanæ molimen, per quod ex sanguine separabantur quædam nocitura, quæ vel evacuabantur de corpore, vel deponabantur ad quædam loca, atque ideo veteres bifariam illos divisisse: fiebant enim vel per effluxum, vel per decubitum in partes quædam.

Omnium autem illa, quæ crisis comitantur; vel mox sequuntur, a crisi nomen accipiunt. Criticæ hinc vocantur perturbationes; atque illud, quod per crisis brevi expelletur de corpore, vel ad quædam loca deponetur, quamdiu nondum a reliquis humoribus separatum est, materia critica vocari solet, criticæ dicuntur excretiones &c.

Omnium ergo manifestissimæ crises, quas & maximæ perturbationes tunc comitantur, fiunt illo morbi tempore, quando morbus in statu, id est in apice sui incrementi constituitur, & collectis viribus æquo quasi Marte dimicat cum illis, quæ in ægro de sanitate supersunt, donec victrix natura morbum superet, vel victa morbo succumbat: prior bona crisis, posterior mala dicitur. Ubi autem post hoc certamen neque integre de morbo triumphat natura, neque penitus succumbit, imperfectæ crises dicuntur.

(1) De Crisis Lib. I. cap. ultim. Charter. Tom. VIII. pag. 406.

(m) De Crisis Lib. III. cap. 4. Charter. Tom. III. pag. 411.

(n) Ibid. cap. 9. pag. 447. (p) Ibid. cap. 10. pag. 444.

(o) De Diebus criticis Lib. I. cap. 2. Charter. Tom. VIII. pag. 436.

(p) Galen. de Diebus criticis Lib. II. cap. 5. Charter. Tom. VIII. pag. 451.

(q) Ibid. pag. 482. (u) De Crisis Lib. I. cap. 5. Charter. Tom. VIII. pag. 487.

(vv) Comm. in Coac. Hippocrat. pag. 378.

De his crisis dixit Galenus (q): si morbi in hoc tempore crisis non habuerunt, fieri non potest, ut in declinatione habeant: quicumque enim status tempus semel præterierint, hi sine crisi perseverant, & paulatim solvuntur.

Alio tamen tempore morbi crises fieri negari nequit; & ipse Galenus (r) hoc affirmat, dicens: Crises omnibus diebus accidunt, sed neque pares numero, neque equali fide. Septimo enim morbi die (in quo in acutis vulgaribus febribus morbus ad statum pervenit) toties crises factas viderat, ut ne quidem numerare posset; duodecimo vero & decimo sexto die nullum iudicium vidit. Sexto vero die iudicationes factas observavit quidem, sed cum difficillimis symptomatibus, periculo maximo, absque fide, imperfecte, obscure, sine notis, & ad malum. Postquam enim morbus statum adeptus est, ex sua natura sensim decrevit; & contra illa, quæ secundum naturam in ægro supersunt, plerumque incrementum solent pari passu, quo decrevit morbus: unde sic sensim illa, quæ in solidis & fluidis per morbi vim degeneraverant, coquantur & disponuntur ad excretionem, quæ tunc post morbi statum in ejus declinatione accidit; & plerumque minoribus turbis comitata est, quam dum in summo morbi vigore illud peragitur. Tamen & merito tunc crisis vocatur, cum nova symptomata tunc oriuntur, & morbus tollitur vel minuitur, dum vel integre vel pro parte excernitur morbi materia. Verum, quo diutius protrahitur illud iudicium, eo magis minuitur perturbationum criticarum vehementia, & celeritas mutationis: quæ enim fiunt in morbi vigore crises, paucarum sæpe horarum spatio, & citius adhuc aliquando absolvuntur, & molestissimis sæpe symptomatibus stipantur. Morbis autem inveteratis contingit, & iudicia vehementiam perturbationis, & alterationis brevitate, remittere, & ad duos sæpe dies vel tres extendi (s).

Patet ergo, quid crisis nomine communiter intellexerint Veteres; quamvis aliquando minus exacto huius vocabuli usu crisis vocaverint morbi solutionem, licet nulla excretio vel abscessus evidens adessent. Sic notat Galenus (t), Hippocratem non semel vel bis, sed frequenter admodum in primo & tertio Epidemicorum libro morbi solutionem crisis vocasse. Imo & Galenus ipse, ubi de crisis ex instituto agere incipit, (u) habet sequentia: sive subitam in morbo mutationem, sive ad meliorem statum inclinationem solam, sive perturbationem solam, que eas antecedit, sive omnem morbi solutionem, sive eam tantum, que bona fit, crisis quis velit appellare, non est mihi, nisi obiter, hoc in loco distinguere propositum; sed quo pacto hæc omnia quispiam optime prænoscat, percensere decrevi.

Disputatum fuit sæpius, an illa, quæ de morborum crisis tradiderunt Veteres, sic observentur revera obtinere in morbis, qui hoc tempore occurrunt. Sic Hollerius (vv) dixit: apud nos rarius incidere repentina illa & perturbationis plena iudicia, quas ægyptiæ proprie appellant; sæpius autem ex solvi morbus alternantibus coctione & excretionibus. Illudque fieri credidit cœli nostri natura, vita intemperante, vel etiam quia Medici naturam, datis pharmacis, & secta vena, sæpius levant; atque etiam, quod ex natura

nostra consuetudine plenius nutriantur ægri, quam solebat fieri apud Veteres. Licet autem hæc non sine ratione dicta videantur, tamen negari non potest, revera crises observari in morbis, atque illarum cognitionem Medico utilissimam esse.

Fateri interim debemus, non semper in morborum decursu observando a Medicis adhiberi illam diligentiam, quam in Veterum Medicorum monumentis invenimus. Quid singulis diebus appareret in morbo, notaverunt sedulo; atque sic invenerunt, quomodo natura morbos curaret; huiusque vestigia preesse secuti sunt. Quotusquisque est, qui hæc observationis rædia devorare vellet? Qui luculenta in praxi versantes optimam haberent occasionem in hæc inquirendi, ægrorum numero sæpe obruuntur sic, ut, dum pluribus adsunt, ad singulos minus attenti esse debeant. Plurimi etiam, dum aliquoties his, quæ in morbis observant, vident non respondere illa, quæ de crisi, diebus criticis, & horum indicibus tradiderunt Veteres, postea hæc omnino negligunt, & in his saltem regionibus nullius esse credunt. Quamvis autem propria tenuitatis conscius probe noverim, quam parum valeat in re tam gravi meum testimonium; dicam tamen illa, quæ in morbis me observasse credo.

In morbis, imprimis acutis, curandis solebam, diffidens memoriæ, coram ægris notare illa, quæ in toto morbo decursu singulis diebus observabam, atque domum redire hæc dein in ordinem redigebam. Hac methodo comparavi mihi centenos aliquot integros morborum acutorum decursus; simul notans illa, quæ vel per victum vel medicamenta ægris applicueram. Placebat hic labor, quia commissos in morbis curandis errores sic optime detegere poteram, & vitare imposteros; uti etiam quod non auderem MAGNI PRÆCEPTORIS petere consilium; quo toties indigebam, nisi accuratam haberem morbi historiam. Optimus enim ille vir, qui titubanti sæpe discipulo in gravioribus casibus compati novebat, severo vultu excepisset minus in re adeo seriat attentum.

Dum vero postea Hippocratis & Galeni dogmata conferrem cum illis, quæ sic in morbis observaveram, summa cum animi oblectatione vidi, verissima esse, quæ dixerant; præcipuum autem difficultatem inde fieri, quod sæpe Veteribus Medicis plus sapere velimus, & plura præfagire, quam illi.

Non enim in omnibus morbis crises fiunt, neque semper tam validæ perturbationes criticæ adsunt; uti jam antea dictum fuit, & Veterum testimoniis confirmatum. Monet & hoc maximi ponderis in his auctor Sydenhamus (x); dari nempe quædam febrium species, quas natura methodo sibi peculiari, sine visibili aliqua evacuatione ablegata, reducendo scilicet in sanguinis massam; illique assimilando materiam illam morbificam, que cum eo minus quadrabat: candidæque fatetur, nullo artis molimine se in cura harum febrium usum fuisse, sed solam tenuissimam cerevisiam dedisse, permisso interim & exercitii consueti & auræ liberioris usu; & simplici hac methodo liberos suos, aliosque amicitia conjunctissimos curavit; unde nulla manet suspicio, per artem impeditum fuisse, ne fieret crisis. Idem auctor observavit, quod illis annis, quibus intermittentes autumnales maxime grassabantur, occurreret febris continua, in qua natura ita omnia symptomata moderabatur, ut materiam febrilem debita

coctione præparatam certo suo tempore ad exitum diserneret: febrem hanc vocavit depuratoriam; at fuit illa opinione, hanc esse primariam naturæ febrem, quia & frequentior quibuslibet aliis occurreret, & magis regularis esset totius morbi decursus. Huic vero febrim dixit convenire illustra illa atque necessaria axiomata, quæ tradiderunt Hippocrates, alique Antiqui Medici; simulque monet, hæc non semper respondere aliis febrium speciebus, quæ longe diversam habent indolem.

Præterea & absque crisi sæpe mors in morbis sequitur, uti monuit Galenus (y): atque signa tradidit, quibus & hoc præfagiri posset, dicens: Primum & maximum in morbis lethibus signum, quod sine crisi mors est subsequutura, est virium imbecillitas: nam virtus ita prostrata ad pugnam contra morbum non excitatur. Secundum vero, si nullum adsit signum vel minimum coctionis; & præter hæc si morbus magnus sit & malignus, atque etiam celeriter moveatur: quum enim hæc adfuerint, mors sequetur omnino absque crisi.

Multi etiam, dum videbant, post crises, etiam manifestas, cum sanati viderentur ægri, recidivas fieri; illosque, quos in valido esse pronunciaverant, diu sæpe & cum periculo adhuc cum morbo consistari; inceperunt contemnere & negligere hæc omnia. Verum & hoc monuerat jam Veteres Medici, & signa dederunt, quibus hæc recidivæ post crises factas prævideri possent. Sæpe enim accidit in morbis gravioribus, non unico certamine naturam de morbo triumphare posse, sed post fallaces inducias morbum denuo insurgere, neque integre debellari, nisi, novis turbis excitatis, illud, quod de morbi materia restabat in corpore, expellatur, & quidem non unica, sed pluribus sæpe viis exeat. Insigne, quod hæc omnia probat, apud Hippocratem habetur exemplum (z). Periculosa & acuta febre decumbebat homo; & terrificæ aderant symptomata: dejectiones lividæ spumosa, urinæ sedimentum lividum, vigiliæ, deliria. Nono die riguit, sudavit, sed mansit delirium, & plurima mala symptomata. Undecimo die mente constabat, sudavit, febre liber: verum addit Hippocrates, quod urinæ circa iudicationem tenues essent, quas semper in acutis morbis damnavit; unde recidivæ periculum erat, quæ etiam decima quarta die secuta fuit; febris enim, a qua per duos dies liber fuerat, rediit cum vigilia & delirio. Decimo septimo die per universum corpus sudavit cum levamine, & magis intellexit; verum febris mansit adhuc, & urinæ tenues non bene coloratæ: vigesimo die iterum sudavit, sine febre fuit, sed urinæ adhuc tenues: tandem quadragesimo die dejecit pituitosa, alba, copiosa; per universum corpus copiose sudavit, & perfecte fuit iudicatus.

Fateor, quod, dum similia & mihi occurrerent in morbis, sæpe dubius hæserim, nesciens fere, quid de præfagis crisis credere deberem. Probe memini, quod imprimis sequens casus, quem paucis enarrabo, fecerit, ut nimis audax in præfagiendo bis in eodem morbo erraverim. Homini sano & vegeto, pleuritide laboranti, postquam bis vena secta fuerat, remiserat morbi impetus; dein post molestissimam noctem toleratam, sexta die morbi incredibilis copia urinæ proflexerat, quæ statim turbata, dum emittebatur, postea sedimentum deponebat copiosum valde. Dicebat ager, se non tantum cum facilitate,

(x) Sect. V. c. 1. p. 283. (y) De Crisis Lib. III. c. 10. Charter. Tom. 8. p. 443.

(z) Epidem. 3. Ægrot. 3. Charter. Tom. 9. p. 222. 223.

sed cum oblectamenti sensu, urinam dimittere. Nox sequens satis pacata fuerat; & critico hoc urinæ profluvio, morbum ablatum iri prælagiveram. Septima die ingens narium hæmorrhagia aderat, febris multum minuebatur, atque tunc saltem morbum profligatum esse credebam certissime. Verum in lumbis imbecillitatis quasi sensum se habere dixit sequenti die, neque omnino a febre liber erat. Et decima die morbi aliquid obtusi doloris sensit, & surgens de lecto dextro crure claudicabat. Undecima die in inguine dextro dolor aderat; & quamvis in lecto cruribus absque ullo dolore movere posset, claudicabat tamen, dum surgeret. Cæterum omnis febris aberat, & omnes functiones corporis redintegrabantur. Abcessum hinc prædicebam circa coxæ articulum; sed vigesima die morbi urinam reddidit, quæ statim, ac emissa erat, turbabatur, & maximam copiam albi æquabilis sedimenti deponebat; atque statim minuebatur affecta partis dolor: post biduum urinam limpidam tenuem habuit, sed illico dolor rediit, alba crassa urina fluente, iterum sublatum. Postquam vero collegeram mihi illa, quæ apud Veteres Medicos legeram, & tali disposueram ordine, ut in singulis occurrentibus morbis illico reperire possem; tunc incepti historias morborum, antea notatas, cum his conferre: vidique tunc, quod singula, quæ in hoc casu observaveram, monuissent. Sexta enim die morbi nunquam vel rarissime tales crises contingere, quibus confidere possumus, pluribus in locis apud Hippocratem & Galenum habetur. Præterea monuerat Hippocrates (a): *Que in morbis post crisin residua immorantur, recidivas facere solent.* Sed post copiosam illam urinam & hæmorrhagiam, manebant febres reliquæ, & ille sensus imbecillitatis in lumbis aderat, quæ merito suspicionem mihi facere debuerant, nondum integre superatum esse morbum. Dixerat Hippocrates (b): *si ex morbis convalescentibus aliquid doluerit, illic abscessus sunt.* Unde non absque ratione metuebam abscessum circa coxæ articulum; sed alibi monuerat Hippocrates (c). *Quibus spes est, ad articulos abscessum fore, eos abscessu liberat urina copiosa & crassa & alba reddita &c.* Unde vidi me in his prælagiendis errasse, quia Veterum Medicorum axiomata practica non bene observaveram: debueram enim sexta die morbi levamen quidem, non vero integram morbi ablationem prædixisse; atque postea monuisse, abscessum quidem metuendum esse, tamen adhuc spem superesse, ne fieret.

Præstat igitur, ut Medicus non temere in morbis prælagiat futura; imprimis, si nondum diu artem exercuerit, donec usu firmior, & propriis cognitis erroribus cautior evaserit. Semper enim memores debemus esse moniti Hippocratici, quod nempe *acutorum morborum non omnino certæ sunt prædictiones, neque mortis, neque sanitatis (d).*

Obijcere quis posset, quid ergo opus est tanto molimine de crisi agere, si nihil absolute certum in morbis inde deduci possit? Summum tamen certe crissum in morbis observatum usum habet: sic enim discimus, quomodo, & per quas vias, natura morbos sanet, simulque monemur, ne importuno saepe art is molimine turbemus illam, dum huic operi interta est; uti prudentissime monuit Hippocrates (e),

dicens: *Que judicantur, & que perfecte judicata sunt, neque movere, neque innovare oportet, nec medicamentis, neque aliis irritamentis, sed sine.* Dumque sollicita observatio docuit, quo versus natura vergat, & per quas vias noxios humores educere tentet; has expedimus idoneis remediis, mobilem conamur reddere materiam, omniaque illa cavemus, quæ prævisæ tali in morbis evacuationi obesse possent. Simul ex illis, quæ de crisi & diebus criticis tradiderunt Veteres, discimus, quo nam morbi tempore magna illa mutationes expectandæ sint: & quamvis, uti optime dixit Celsus (f), humana imbecillitas in tanta varietate corporum evitare non possit, quin aliquando aliquis in his error contingat; non tamen, si quid vix millesimo in corpore aliquem decipit, id fidem non habet; cum per innumeras homines respondeat. Simulque illud verissimum est; quod in vicino sepe quedam nota posita, non bonos, sed imperitos Medicos decipiant; nec propterea crimen artis esse, si quod professoris sit. (g) Non enim perfunctoria hic in morborum decursibus observandis cura sufficit, sed scrupulosa requiritur attentio ad omnia, quæ in morbis contingunt. Simulque, ut firma de his prognosin habeatur; sollicitè observandum, quo morbi tempore subita illa mutationes appareant; uti dicitur, quando alia occasione in Commentariis §. 741. de diebus criticis agetur, ne nunc in nimis longum sermo excurret.

Notandum insuper, omnia illa, quæ in morbi materia coquenda & ad criticam evacuationem præparanda natura molitur, plurimum turbam posse a variis, quæ ægro accidunt, sive Medici, sive adstantium, sive ægri ipsius culpa facta fuerint; vel denique talia sint, quæ nulla humana prudentia prævidere, vel vitare valent: ut dum, v. g. subito terrore, vel alia gravi animi affectu turbatur æger &c. Omnia hæc sapientissimus Hippocrates (h) primo suo Aphorismo monuit, dicens: *Vita brevis, ars longa, occasio præceptis, experientia periculosa. Oportet autem non solum Medicum exhibere se ipsum facientem, quæ decet; sed & ægro, & adstantes, & externa.* Quasi indicaret (ut Galenus in Commentario hujus Aphorismi optime dixit) quod, si quis vellet iudicium ferre de veritate illorum, quæ sequentibus omnibus Aphorismis continentur, deberet non tantum ægro præcipere, quæ conveniunt; sed & requiri, ut æger Medico obsequiosus sit, adstantes fideliter Medici mandata exsequantur, & externa, quæ prope infinita, sic sint comparata, ut nec ægri somnum turbent, nec affectus moveant &c. Quantum enim mali inde sæpe in morbis fiat, quotidiana observata satis evincunt, & insigne exemplum apud Hippocratem (i) habetur: postquam enim dixerat in illa constitutione Epidemica, quam descriperat, maxime servari illos, quibus per nares probe sanguis profluxit, aut quibus urinæ copiosæ multum ac laudabile sedimentum habebant, vel per alvum turbulenta biliosa prodierant, aut dysenterici facti fuerant; addidissetque, mulieres aut virgines, quibus ex his aliquid probe succederet, omnes servatas fuisse & judicatas; unicam excepit, Philonis filiam, quæ, licet sanguis liberaliter de naribus fluxisset, periit, quia septima die

(a) Aphor. 12. Sect. II. Charter. Tom. IX. pag. 50. & 2. Epid. pag. 165. & 5. Epid. pag. 409.
(b) Aphor. 32. Sect. IV. Charter. Tom. IX. pag. 157. (c) Aphor. 74. Sect. IV. Charter. Tom. IX. pag. 181.
(d) Aphor. 16. Sect. II. Charter. Tom. IX. pag. 59.
(e) Aphor. 20. Sect. I. Charter. Tom. IX. pag. 36. (f) Lib. II, cap. 6. pag. 57. (g) Ibidem.
(h) Charter. Tom. IX. pag. 1.
(i) Epidem. 1. Charter. Tom. IX. pag. 75.

die intempestive cœnasset. Sic toties acerbe queritur Sydenhamus, quod ægrorum custodes calido regimine ita omnia turbaverint in morbis acutis; quamvis hoc severe prohibuisset, ut plurimi inde perierint, vel non nisi difficillime ex ipsis orci faucibus evaserint. Summo igitur jure Galenus (k) damnavit illos Medicos, qui non credebant se ex arte procedere, nisi clystima injicerent, venam fecarent, cucurbitulas applicarent &c. dixitque tales toties peccare, quoties ægrum accederent; atque tot erroribus commissis impossibile omnino esse, ut naturæ motus statis periodicis contingerent.

Admodum tamen verosimile videbitur, illos Medicos, qui semper actuosi turbant omnia, imperitia peccasse, non vero data opera omnia hæc perpetraste, ut ordinatos illos naturæ motus in morbis evertent. Verum sequentibus sæculis & tales inventi fuerunt, qui de industria se hoc facere gloriabantur. Sic Helmontius (l) acerrime invehitur in crisin & Medicos, qui hæc observant & expectant in morbis. *Boni enim & fideles Medici est negligere crises: præstaretque ægros medente caruisse, quotquot per crisin evadunt, multo magis quorum crisin tardior est.* Atque alibi (m) dicit: *Bonus autem Medicus negligere crises debet, quam anticipare. Nam natura crisin non facit, nisi dum sola totum onus bajulat, statis diebus. Verus ergo Medicus, ante crisin, morbum superare debet, ideoque neque crisin expectat, nec optat &c.* Dicit, se juniorem quinque libros de criticis conscripsisse, quos dein Vulcano obtulit (n). Noluit etiam morbum repugnare naturæ, adeoque incepte a Scholis transumptum esse crisis nomen, cum sine lite & iudice contingeret; atque inde concludit: *crisis ergo, ut iudicium sonet, esto iudex & accusatrix medentium, & bajulantis solius naturæ testimonium.* Jactabat enim, se posse nascentes morbos in ipsis suis incunabulis quasi suffocare, antequam adoleferent; & Medici nomine indignos esse, qui hoc efficere non possent.

Verum tot & tanta promittere facilitatem est; exsequi autem difficillimum, & superest semper talia jactantibus subterfugium, dum arcana sua crepant, quæ scilicet ob hominum malitiam; & ingratitude evulgare nefas est, & quibus solis tamen hæc in arte miracula perfici possunt. Donec autem similes jactatores offendant rerum experimentis, se hæc efficere posse, quæ plenis buccis effutiunt, merito contemnentur ab omnibus.

Verum quidem est, plurimos; illosque periculosissimos morbos nasci, dum subtilissimum miasma, nullis detegendum sensibus, solisque effectibus suis se manifestans, corpori communicatur; simul certissimum videtur, quod, si quis illud miasma posset illico expellere de corpore, vel sic iners reddere, ut nullas excitaret turbas; tunc curaret illico morbum, & caveret omnia illa mala, quæ aliter sequerentur. Sic qui variolarum venenum domare posset illico, dum corpore susceptum est, illarum eruptionem, suppurationem & reliqua omnia, quæ inde sequuntur, caveret. Verum, quamdiu hujus veneni antidotus latet, nihil superest, quam sollicitè attendere, quomodo & per quas vias natura susceptum venenum, & mutatos inde humores, seceruat & expellat de corpore; quibus auxiliis pro-

moveri hæc possint; quomodo compesci possint nimia sæpe turbæ, quæ excitantur, dum hæc sunt; quomodo languens sæpe, & vi morbi oppressa natura, excitari valeat &c. Fideli certe morborum observationi Medicina originem debet; atque eadem semper quam maxime promovebitur.

Quamvis autem Veteres Medici plurima & pulcherrima nobis reliquerint dogmata, quibus naturæ, morbos curantis, methodum, vias, & tempora detegere possumus; non desperandum tamen est, hæc adhuc augeri posse, modo similem, quam illi, in morbis observandis adhibeamus diligentiam.

Neque ideo vilipendenda sunt illa, quæ Veteres de morbis tradiderunt, quia sanguinis circulum & alia pulcherrima posteriorum inventa ignoraverunt: non enim ex intellectis causis, sed ex observatione fideli effectuum morbos cognoscere & curare tentaverunt. Quamvis autem hodie, sæculi nostri felicitate, omnibus illis novis inventis uti liceat; multum tamen abest, ut morbos & illorum effectus a priori intelligere possimus. Unde accidit, ut expaucis cognitis generales regulas dum condere vellent Medici, speciosas protulerint Hypotheses, quas tamen brevi delevit dies: sicque a regia illa veterum via deflexerunt non sine magno salutaris artis damno. Omnium certe animos incitare debent, illa, quæ nunquam satis laudandus Sydenhamus invenit pulcherrima in morbis etiam intricatissimis curandis; dum sedula observatione colligebat morborum hætenus incognitorum omnia phænomena, sicque eorundem historiam concinnabat; ex qua tam pulchre sequebantur indicationes curatoria, quas tantocum fructu sanandis his morbis adhibuit; simulque accurata morborum historia demonstrabat, quænam variorum morborum tempore metuenda erant, vel speranda; sicque habebatur optima Prognosis.

Recentissime prodit tractatus, in quo plurima habentur, quæ docent, quam pulchre illa, quæ a Veteribus circa crises in morbis tradita sunt, augeri possent, dum morbi in toto suo decursu sollicitè observantur. Franciscus Solano de Luque, Medicus Hispanus, licet in illis, quæ ad eruditionem Medicam spectant, minus versatus foret; sola tamen observatione pulsus in morbis didicerat varias criticas evacuationes per alvum, urinas, sudores, narium hæmorrhagiam &c. prædicere, imo & sæpe definire, qua hora hæc crises expectandæ forent, non sine magna omnium admiratione. Ediderat factis amplum volumen de his ille Medicus, quod *Lapis Lydius Apollinis* inscribatur; ubi summo candore illas mutationes pulsuum descripsit, quas crises illas præcedere observavit; simulque prædictiones miras, quas in morbis fecerat, eventu probatas fuisse, firmat talibus testimoniis, quæ de fide historica nullum dubium relinquunt: Nam non tantum spectatissimos urbis, quam incolabat, cives testes habuit, verum & Medicos plures: & quidem tales, qui longe alia in opinione fuerant, dum cum illo in commune consilium convenerant; qui tamen candide fassi sunt, & jurejurando confirmaverunt, se deceptos, & prognosin ab illo datas eventu probatas fuisse. Cum autem tractatus ille Hispanica lingua scriptus esset, & pulcherrima illa observata magna mole talium, quæ ad rem minus

(k) De Diebus criticis Lib. I. cap. 12. Charter. Tom. VIII. pag. 468.
(l) In Capitulo de Tempore pag. 509. Num. 52. &c.
(m) De Febribus cap. 11. circa finem pag. 772. Num. 27. &c.
(n) In Capitulo de Tempore pag. 510. Num. 55.

minus spectarent, obruta forent; Eruditissimus Medicus Anglus James Nebell excerptit illa, & collegit, suisque & aliorum observationibus auxit, quibus confirmantur Medici Hispani regulæ criticæ, vel & limitantur aliquando, ubi nimis universales illas posuerat (o). Acutissimus ille Medicus, novitate rei percussus, *Antequeram* addiit, ubi *Solano* degebat, per bimestre spatium cum illo conversatus fuit; consuluit testes, quos nominaverat in *Lapide Lydio*, qui omnes rei veritatem confirmaverunt. Imo, quod plus est, in decumbentibus coram Medico Anglo veritatem suarum prædictionum confirmavit Author. Omnia hæc ordine enarrata in pulcherrimo hoc tractatu habentur. Meretur certe rei dignitas, ut ab omnibus, qui Medicinæ operam dant, exploretur. Neque videtur improbabile, plurima forte similia signa in respiratione, lingua, urina &c. detegi posse. Saltem hæc stimulos addent, ut indefesso labore observentur illa, quæ in morbis contingunt: sic enim *generosus aliquis*, & *veri amator*, & *qui labores in pulcherrimis non refugit, neque theorematum difficultatem, neque temporis prolixitatem, neque exercitii laborem veritus ad commemoratorum perfectionem venit; ut non solum diem frivole possit prædicere, sed etiam horam ipsam, in qua ægrotum quemquam judicari, vel mori necessarium est (p).*

Sanorum mutatio in morbosam indolem. Dum in homine sano humores boni, debito impetu, per vasa pervia, liberrime moventur, sanitas est, & omnes functiones corporis quam optime exercentur. Verum aucto motu humorum per vasa, dum febris adest, mutantur illæ dotes, quæ in humoribus sanis requiruntur, citius vel tardius, majori vel minore degeneratione, prout febris indoles, impetus, & duratio varia sunt. Dum a venenato stimulo variolarum excitata febris in corpus sanissimum agit, paucorum dierum spatio magna humorum pars in pus, vel & in pessima variolarum specie, in ichorem gangrenosum convertitur. A nimis valido corporis motu, æstivis maxime fervoribus, oritur sæpe febris ardentissima; quæ sic omnia mutat, ut turbentur omnes functiones, & post triduum nihil fete de sanitate superfit. Neque mirum hoc videbitur, si considerentur illa, quæ in Commentariis §. 100. dicta sunt de effectibus aucti motus sanguinis in solidis & fluidis partibus corporis humani. Urina enim fit acerrima & sæpe jam subputrida, dum sanguinis sales & olea, per auctum motum volatilia & acriora reddita, abluunt: saliva viscida & putridi saporis; fæces alvine liquidissimæ cadaver sæpe olent: bilis in putridissimum liquamen convertitur &c. sanguis, liquidissimis diffatis, inflammatoriam spissitudinem acquirit; vel & aliquando nata putredine, totus dissolvitur. Dum autem tales depravationes humorum in cadaveribus febre mortuorum deprehenduntur, male incusantur, ac si causa febris fuissent; cum revera sint tantum febris effectus. Sic criticæ evacuationes imprimis hunc usum habent, ut illa, quæ per febrim in morbosam indolem degeneraverant, expellantur de corpore.

Sanorum mutatio in indolem aptam &c. In Commentariis §. 558: ex *Sydenhamo* dictum fuit, quod

(o) Nevv and extraordinary observations concerning the prædiction of various crises by the pulse &c. by James Nebell. London 1741.

(p) Galen. de Diebus criticis Lib. I. cap. 10. Charter. Tom. VIII. pag. 470.

(q) Sect. I. cap. 4. pag. 61.

(r) De Bello Peloponnesiaco Lib. II.

(s) Sect. I. cap. 5. pag. 101.

homines, insignem & subitam imprimis mutationem passi in usu sex rerum non naturalium, febre soleant corripri, per quam dein apti evadunt tolerare illa, quæ antea absque sanitatis detrimento ferre non poterant: unde & dixit (q), dum ab hac causa febris nascitur, cruorem res novas moliri. Frequens autem observatio, imprimis in peregrinantibus, hoc confirmavit. Præterea & in multis morbis, quos febris comitatur, videmus sic mutari hominum corpora, ut postea illas causas, licet frequentissime applicatas, impune ferant, a quibus prius in hos morbos inciderant. Sic qui legitimis variolis semel laboravit, licet postea quotidie cum hoc morbo decumbentibus conversetur, non inficitur tamen. *Thucydides* (r) ubi terribilem Atheniensium pestem describit, notavit, illos, qui dira hac lue correpti evaserant, postea fuisse immunes. Recentiorum tamen auctorum, qui peste scripserunt observata docent, sæpius homines eosdem peste laborasse, pluresque qui jam evaserant, postea de novo correptos occubuisse. In peste illa boum, quæ ante triginta annos per totam fere Europam grassabatur, rustici in his regionibus magno pretio redimebant hæc animalia, quæ semel morbum passa fuerant; quia vel nunquam, vel saltem rarissime, iterum peste corripiebantur. Sic etiam notavit *Sydenhamus* (s), atque illud etiam sæpius observavi, quod cujuscumque demum ætatis aut temperamenti fuerit is, qui quartana corripitur: si quolibet alio vite tempore (vel etiam ab hoc remotissimo) eadem semel laboraverit, non diu admodum eum secunda hac vice fatigabit morbus, sed post paucos aliquot Paroxysmos sponte solvetur.

Liquidissimi expressio, reliqui incrassatio. Demonstratum fuit in Commentariis §. 100. a motus circulatorii augmento, quod etiam in omni febre adest, distillari aquosam & tenuissimam humorum partem, atque ob hujus jacturam reliquum inspissari; unde pessimarum obstruccionum origo pendet. Hinc & illi, qui febrim intermittentibus laborantes nimis sudoribus distillant in singulis paroxysmis, postea sæpe difficillimis obstruccionibus viscerum abdominalium languent. Ob hanc causam adeo sollicite cavebat *Sydenhamus* tam in variolis, quam in aliis morbis acutis, ne in initio morbi, calido regimine vel stragilorum pondere, exprimerentur sudores; sicque diluente vehiculo orbatus sanguis in ultimis vasorum angustiis hæreret immeabilis, unde pessimæ inflammationes, phrenitides, exanthemata purpurea, & similia pessimi ominis symptomata frequentissime nasci observaverat. Ideo etiam dixit *Hippocrates* (vide Commentaria §. 100.) sic citate perire illos, qui febre ardenti moriuntur: videmus enim tales ægros ante mortem linguam & fauces habere aridissimas, totam corporis cutim squalidam, oculos a siccitate pulverulentos, totumque corpus in omnibus suis partibus tam internis, quam externis, ex succum & aridum; uti cadaverum sectiones docuerunt.

Neque obstat, quod aliquando diurnas febres hydrops sequatur, & aquosa colluvie turgeat totum corpus. Febris enim tunc tamen de corpore expulsa liquida, sed costa; potu vero copioso, ob sitim ple-

plerumque comitem, cruda ingeruntur, quæ ob debilitatum per febres longas corporis robur, nec moveri possunt, nec expelli de corpore, sed in cavis majoribus & minoribus colliguntur.

Ex illis autem, quæ hæcenus dicta sunt, facile patet ratio illorum febris effectuum, qui in textu sequuntur; quos ergo breviter perstringam tantum, quia de plerisque peculiari capitulo postea agendum erit.

Sitis. Illa enim, uti postea dicitur §. 636. sequitur siccitatem & liquidorum immeabilitatem; dum, uti modo dictum fuit, per febrim liquidissima distillantur, & inspissatur reliquum. Præterea cum per febrim sani humores mutantur in morbosam indolem, uti demonstratum fuit, & in acrimoniam majorem degenerent sæpiissime; iterum nova ratio adest, quare sitis inter effectus febris numerari debeat.

Caloris. Demonstratum pariter fuit in Commentariis §. 100. aucto motu circulatorio validiorem fieri attritum vasorum & sanguinis ad se mutuo; adeoque calorem majorem nasci: atque postea ad §. 673. & sequentes pluribus de hac re agendum erit.

Doloris, qui fit vel a distractis vasis, dum immeabili liquido distendantur, & interim major impetus a tergo urget; vel a mutata humorum indole, quando a naturali lenitate degenerantes partes nervosæ sensiles lædunt aut irritant (vide §. 220.). Sic dum per febrim acrior reddita bilis circa præcordia hæret, immanis sæpe capitis dolor adest; excussa hac saburra illico levandus.

Anxietatis. Hæc enim, uti postea §. 631. dicitur, pro causa habet, quidquid sanguinis e corde egressum impedit, sive in pulmonalis arteriæ, sive in aortæ sinibus, hæreat tale obstaculum: simul notatur, molestissimum illum anxietatis sensum observari, dum per venæ portæ angustias sanguis transire nequit. Sed demonstratum fuit, in febrim sæpe liquidissimam sanguinis partem exprimi, & reliquum inspissari: unde immeabiles humores per ultimas horum vasorum angustias transire nequeunt. Huc etiam facit vasorum contractio & angustatio, per quam liber humorum per illa transitus impeditur. Unde in frigore febrim intermittentium summum anxietatis sensus quandoque percipitur.

Debilitatis. Illa enim, uti §. 661. patebit, vel a defectu liquidorum, vel ab eorundem immeabilitate, aut canalium liquida transmittentium obstruccione nascitur. Sed patuit, omnia hæc mala per febres fieri posse, adeoque & debilitatem. Sic observatur sæpe, in ipsis pessimarum febrim initis omnes omnino corporis vires illico prostrerni, malo quidem semper omni, quia summa morbi malignitas indicatur.

§. 588. QUO lentor citius solvendus (577.) & irritatio brevius sopienda (574.) eo febris levior, brevior, magis salutifera, & contra. Quin etiam pro vario utriusque gradu, & concursu, varia erit.

Vidimus in præcedenti paragrapho, quænam mala a febre metuenda sint: quænam vero bona inde sperari possint: atque inde generalis in febrim prognosis habetur. Nunc agitur de illis, ex quibus prælagire possimus febris natæ magnitudinem, durationem, & exitum.

Lassitudinis. Quæ adest dicitur, quando motus voluntarii non nisi cum sensu molestiæ, torporis, & obtusi aliquando doloris, exerceri possunt; uti contingit etiam in sanis hominibus, nimio labore, & imprimis non consueto, defatigatis. A nimia jactura subtilissimi liquidi, ad musculares motus requisiti, & valida & diuturna agitatione partium corporis, molestus ille lassitudinis sensus oritur. Verum in febrim liquidissima sæpe expelluntur; neque interim, læsis functionibus plurimis, expedite ex ingestis perdita restituantur; unde spirituum defectus sequi debet. Multum huc facit inquieta corporis in læto agitatio, & molestissimus ille tremor, qui frigus febrim intermittentium comitari solet, quo omnes artus valide concutiuntur.

Gravitas. Quamdiu liberrimus adest humorum motus per omnia vasa, perfecta sanitas est, agilemque se sentit homo, neque corporis sui pondus percipit: simulac vero aliquid impedimentum humorum circulationi nascitur, illico gravitas sentitur vel in toto corpore, vel saltem in parte affecta: cui manus v. g. phlegmone valida correpta fuit, illam plumbi instar gravem percipit. Scitum erat Dioclis dictum, qui ob gloriam artis Athenis nomen promeruit junioris Hippocratis, animalium naturam consistere, ex τὸ φέροντος καὶ τὸ φέμεντος virtute quæ corpus sustinet, & corpore, quod a virtute sustinetur (t). Hinc simulac virtus illa sustinens labefactatur, non nisi difficulter & cum molestia corpus sustinetur. Sed virtus illa sustinens corpus a libero influxu spirituum & sanguinis arteriosi in musculos pendet, adeoque liberrimam circulationem supponit: illam autem turbari per febres ex antedictis satis patet: unde in morbis adeo damnata *Hippocrates* (u), si manus aut pedes, vel & reliquum corpus, gravia viderentur; & contra optimo signo habuit, si ægri facile se in læto circumverterent, & in assurgendo alacres forent.

Avorsio productio. Simulac illa, quæ in corpore sano ad debitam ingestorum digestionem requiruntur, deficiunt, vel a nativa sua indole degenerant, languet appetitus, vel & deest omnino. Verum ad bonam digestionem plurima requiruntur: & inter illa imprimis, ut succus gastricus, entericus, pancreaticus, bilis utraque, bona sint. Verum patuit, per febrim sanos humores sæpe mutari in morbosam indolem; atque omnium frequentissime & citissime in febrim bilis degenerat, unde toties vomitus biliosi, diarrhœæ similes, ructus amari, sapor pessimus in ore &c. in febrim observantur; simulque tunc semper appetitus prostratus est. Contingit quidem aliquando, raro tamen, quod in febrim intermittentium paroxysmis fames adit; ut plurimum tamen, dum febris adest, deficit appetitus, vel languet saltem.

(t) Holler. Comment. in Coac. Hippocr. pag. 405. & 546.

(u) In Prognost. Chart. Tom. VIII. pag. 623. 624.